

2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. 2-ге вид. Київ, Сімферополь : Універсум, 2013. 536 с.
3. Короленко В. Г. «...Что написано – неопровержимо» – «...Що написано – неспростовне». Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. 468 с.
4. Куторжевська Л. І., Ємець С. А. Допомога В. Г. Короленка соціально вразливим групам населення. ACTUAL TRENDS OF MODERN SCIENTIFIC RESEARCH : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Мюнхен, Німеччина, 14–16 лют. 2021 р. С. 342–352.

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ УЧАСНИКІВ ВІЙНИ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Лебедик Л. В.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
lebedyk_lesya@ukr.net*

Стрельніков В. Ю.

*Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського
strelnikov.poltava@gmail.com*

Актуальність проблеми соціальної адаптації учасників війни у системі неперервної освіти є незаперечною. Вона доведена у наукових розвідках П. Ворони [1-2], О. Зайченко і Л. Кушнір [3], присвячених осмисленню шляхів соціальної адаптації учасників війни, серед яких і навчальні заняття, які позитивно впливають на посттравматичну реабілітацію ветеранів [1, с. 222].

Актуальним є досвід застосування програм, що стимулюють навчання ветеранів війни, наприклад у США, Ізраїлі та інших країнах. Включення ветеранів війни в нові колективи, їх переключення на навчальну діяльність, увага до психологічного стану сприятимуть успішній соціальній адаптації.

Метою дослідження, зважаючи на соціальну важливість означеної проблеми, є пошук можливостей системи неперервної освіти України для соціальної адаптації учасників війни з російськими агресорами.

Методика та організація дослідження включала комплекс взаємодоповнюючих теоретичних методів дослідження, зокрема: методи системного аналізу психологічної, філософської, соціально-педагогічної літератури, присвяченої дослідженню соціальної адаптації учасників війни у системі неперервної освіти; методи причинно-наслідкового аналізу, застосовані на етапі визначення характеристик соціальної адаптації учасників війни у системі неперервної освіти, адекватної стану сучасного суспільства; методи порівняльного аналізу для визначення суті соціальної адаптації учасників війни у системі неперервної освіти

і її відмінностей від наявної системи; методи прямого структурного аналізу для розгляду структури й особливостей соціальної адаптації учасників війни у системі неперервної освіти як системи; теоретичне моделювання та узагальнення результатів дослідження з метою розкриття наукових аспектів означеної проблеми.

На основі структурного аналізу адаптаційних процесів вдалося виокремити основні стадії соціальної адаптації учасників війни у системі неперервної освіти: а) психологічну переорієнтацію на зміну поведінки згідно до зміненого середовища; б) змістовну переорієнтацію як розуміння нових умов неперервної освіти; в) первинну адаптацію як пристосування до цих умов; г) самооцінку дій як оцінку своїх досягнень стосовно нових вимог; д) накопичення нового досвіду через корегування власної діяльності; е) розвиток позитивних елементів освітньої і професійної діяльності та подолання негативних; є) розширення сфери нового досвіду на нові види освітньої і професійної діяльності [6, с. 176; 9, с. 81].

Аналіз сучасних підходів до розуміння адаптації з виділенням у ній психологічних, соціальних, особистісних, аксіологічних аспектів дав змогу на основі попередніх досліджень [4-8; 10] визначити можливості системи неперервної освіти для соціальної адаптації учасників війни. Однією з функцій системи неперервної освіти є пристосування соціально-освітнього середовища до особи учасника війни, який у ній навчається. Основними видами адаптації ветеранів війни є: а) психологічна мотиваційна адаптація, що полягає у перебудові стереотипів дій учасника війни, його професійного мислення, розуміння активної ролі у виборі стратегій, методів освітньої і професійної діяльності; б) організаційно-цільова адаптація, що забезпечує зближення мети ветеранів війни і системи організації освітнього процесу, яка враховує їхні індивідуальні особливості; в) змістовна адаптація, яка передбачає варіативність навчальних планів і програм, цілеспрямований відбір функціонально орієнтованого навчального матеріалу, розвиток нових моделей інтегрованого навчання; г) технологічна адаптація, яка охоплює проектування прийомів, методів, технологій різнорівневого і диференційованого навчання з вибором учасниками війни форм проведення занять, засобів управління власною навчально-пізнавальною діяльністю (самоконтроль, самодіагностика, самокорекція) [3, с. 291-298; 4, с. 225-227; 6, с. 177; 9, с. 81-82].

Система неперервної освіти має спроектувати й застосовувати індивідуальні освітні програми для учасників війни. Основними принципами побудови цих програм є: а) відкритість освітнього процесу, що дає змогу учасникам війни самостійно формувати індивідуальну освітню траєкторію відповідно до своїх запитів і особливостей, що враховують рівень і якість їхньої початкової підготовки; б) висока інтелектуальна технологічність навчання учасників війни на основі нових технологій навчання, які адаптовані до особливостей цієї категорії людей; в) доступність технологій навчання учасників війни, які застосовують персональні комп'ютери, комп'ютерні мережі, віртуальне навчання тощо; г) можливість учасникам війни навчатися у різних формах я: очній (денній, вечірній, вихідного дня, змінній), очно-заочній, заочній, дистанційній; д) гнучкість у тривалості і порядку освоєння програми; е) цілісне уявлення учасника війни про всі розділи галузі науки, локалізовані в окремому курсі, з яких можна формувати у системі неперервної освіти різноманітні освітні програми, що надає змогу організувати освітній процес на всіх ступенях неперервної освіти; є) нова роль викладача закладу неперервної освіти як персонального викладача-консультанта, тьютора, який надає навчально-методичну допомогу учаснику війни на всіх етапах оволодіння освітньою програмою; ж) застосування реконструйованих програм з індивідуальним характером і властивістю інваріантності стосовно структур, які реалізуються у технологічних моделях [4, с. 225-227; 6, с. 177; 9, с. 83].

Як свідчить аналіз досліджень, проведений у попередніх розвідках [4-8; 10] головним принципом навчання учасників війни є його обов'язкова результативність і гарантія досягнення якісного результату. Чітке професійне знання, розширення кругозору, оволодіння професійними вміннями, відпрацювання навичок до рівня автоматизму, чітке розуміння загальнолюдських, загальнокультурних явищ, поява нового погляду на ці явища, зміцнення власних ціннісних орієнтацій в умовах їхньої зміни в соціумі – усе це має гарантуватися системою неперервної освіти кожному учаснику війни. Він має право на власний темп навчання, адже вирішує свою життєво важливу проблему, яка гарантує йому зміну якості свого життя [4-9].

Навчання учасників війни у системі неперервної освіти має будуватися на основі вихідних позицій андрагогіки: а) учаснику війни належить головна роль у навчанні; б) учасник війни прагне

до самостійності, самореалізації, самоврядування та у всіх сферах свого життя усвідомлює себе таким; в) учасник війни має бойовий, життєвий і професійний досвід, який він має використати для свого навчання і для навчання своїх побратимів; г) учасник війни навчається для того, щоб вирішувати власні життєві проблеми й досягати конкретної поставленої мети; д) учасник війни розраховує на негайне застосування набутих у системі неперервної освіти знань, умінь, навичок і особистісних якостей; е) його навчальна діяльність у системі неперервної освіти зумовлюється часовими, просторовими, побутовими, фаховими та соціальними чинниками; є) навчання учасника війни є спільною його діяльністю з тим, хто його навчає у закладі неперервної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ворона П. В. Соціальна адаптація учасників українсько-російської війни на сході України: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 28 лют. 2018 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2018. С. 219–224.
2. Ворона П. В. Шляхи соціальної реабілітації учасників українсько-російської війни на сході України: зарубіжний досвід. *Вісник НУЦЗ, серія «Державне управління»*. 2018. № 1 (8). С. 109–120.
3. Зайченко О. К., Кушнір Л. В. Роль інституцій культури та освіти у психосоціальній підтримці осіб з травмою війни. *Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 28 лют. 2018 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2018. С. 291–298.
4. Лебедик Л. В. Соціальна адаптація військовослужбовців Збройних Сил України. *Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектора безпеки і оборони: виклики сьогодення*: зб. тез доповідей I Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 20 трав. 2021 р. / під ред. Трубавіної І. М., Міршука О. Є., Чупрінової Н. Ю. Харків : НА НГУ, 2021. С. 225–227.
5. Лебедик Л. В. Формування проєктивної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах військової агресії. *Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний і медичний аспекти*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 12–13 трав. 2022 р. / за заг. ред. Н. Г. Пахомової, В. І. Березан. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С. 137–142.
6. Стрельников В., Лебедик Л. Можливості системи освіти дорослих для соціальної адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО. *Роль держави та громадського сектору в соціальній адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО*: збірник матеріалів круглого столу до Дня захисника України, м. Київ, 17 жовт. 2018 р. / за заг. ред. Войтович Р. В., Ворони П. В. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. С. 175–179.

7. Стрельніков В. Ю. Організація неперервної освіти педагогічних працівників на засадах фасилітувального підходу в умовах воєнної агресії. *Постметодика*. 2022. № 1–2. С. 64–81.

8. Стрельніков В. Ю. Соціальна адаптація переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО у системі освіти дорослих. *Філософія публічного управління*. 2018. № 2. С. 67–70.

9. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: монографія / авт. кол.: Лук'янова Л. Б., Сігаєва Л. Є., Аніщенко О. В. та ін. Київ: Педагогічна думка, 2012. 272 с.

10. Lebedyk L., Strelnikov V. Educational space of continuous education of teachers: a facilitating approach. *Educational space: post-non-classical perspectives* / eds. D. Kamenova, S. Arkhyrova. Varna: Varna university of management, 2023. P. 128–157.

ДІЯЛЬНІСТЬ КРИЗОВОГО ЦЕНТРУ З ПОСТТРАЖДАЛИМИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Лемко Г. І.

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ)
halyna.lemko@pnu.edu.ua*

В складних умовах теперішнього життя, що поєднується з нестабільністю економічних, політичних, соціальних обставини, наявністю військового стану у нашій державі, переживання кризових станів, стресів, травматичних подій стало вже звичайним та повсякденним. Все це сприяє погіршенню фізичного та психічного здоров'я людини, зниженню стану задоволеності життям, обмеженості соціальних зв'язків, конфліктності міжособистісних стосунків тощо. Отже, перед сучасними фахівцями стоїть завдання, перш за все, просвітництва щодо чинників виникнення кризових ситуацій, фізичних, психічних та особистісних реакцій на ці ситуації та засобів як самопомоги, так і визначення тих маркерів, згідно з якими необхідно звертатись за кваліфікованою допомогою.

Мета статті – розкрити зміст професійної діяльності фахівців Кризового Центру з потерпілими у воєнний період.

Повномасштабне вторгнення в Україну вплинуло на багато сфер політичного, економічного та соціального життя. Багато українців, які були змушені покинути власні домівки, зазнали численних стресових факторів, пов'язаних з війною, таких як сексуальне та фізичне насилля, тортури, спостереження за смертю, руйнування їхніх будинків тощо – це все є травматичним досвідом, що може ускладнювати та/або гальмувати процес

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ У ПОДОЛАННІ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ <i>Коломієць О. Г.</i>	269
ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ <i>Костенко О. Ю.</i>	272
РОЗВИТОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СОЦІАЛЬНО-ПІДТРИМУЮЧОГО ПРОСТОРУ <i>Костіна В. В., Потьомкіна А. І.</i>	275
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА <i>Котломанітова Г. О., Дух К. В.</i>	280
ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ <i>Котломанітова Г. О., Овсій Є. Г.</i>	283
ФОТОТЕРАПІЯ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ЧЛЕНАМИ СІМЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ УНАСЛІДОК ВІЙНИ <i>Котломанітова Г. О.</i>	286
СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ <i>Кравченко А. В.</i>	290
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ ДРУГОГО КУРСУ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА З УРАЗЛИВИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ» <i>Куторжевська Л. І.</i>	293
СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ УЧАСНИКІВ ВІЙНИ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ <i>Лебедик Л. В., Стрельніков В. Ю.</i>	298